

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دین و مهارت‌های اجتماعی

(کودکان دبستانی)

مؤلف:

عباس قایدی

نشر اراده

۱۳۹۵

سرشناسه	:	قایدی، عباس، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	:	دین و مهارت‌های اجتماعی (کودکان دبستانی) / مولف عباس قایدی.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات اراده، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۷۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۵۳۳-۲۲-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کتابنامه
موضوع	:	تعلیمات دینی اسلامی برای کودکان
موضوع	:	Islamic religious education of children.
موضوع	:	راه‌های اجتماعی — راهنمای آموزشی ((ابتدایی))
موضوع	:	(Social skills—Study and teaching Elementary)
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۵ / ۲۵۳BP
رده‌بندی دیویی	:	۶۴۴/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۳۰۸۲۶۸

نام کتاب: دین و مهارت‌های اجتماعی ((کودکان دبستانی))

مولف: عباس قایدی

ناشر: اراده

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۵

طراح جلد: کمال‌الدین دولت‌آبادی

چاپخانه: نسیم

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۳۳-۲۲-۱

قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال

آدرس: تهران، میدان انقلاب - خ کارگر شمالی - خ فرصت شیرازی - پلاک ۲۰ - واحد ۲

۰۲۱۶۶۵۹۶۵۲۱

صفحه	عناوین
۶	مقدمه
۹	پیشگفتار
فصل اول	
۱۶	مهارت‌های اجتماعی
۲۲	انواع مهارت‌های اجتماعی
۲۶	شیوه‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی
۲۶	گام اول: بحث درباره مهارت‌ها
۲۶	گام دوم: الگودهی مهارت
۲۷	گام سوم: انجام مهارت بصورت هدایت شده
۲۷	گام چهارم: انجام مهارت بصورت مستقل
۲۷	گام پنجم: بهبود تعلیم‌دهی مهارت
۲۸	جمع‌بندی مهارت‌های اجتماعی

فصل دوم

۳۰	آموزه‌های دینی
۳۰	دین
۳۰	تاریخچه گرایش‌های عالی دینی در انسان
۳۱	رشد دینی و باورهای مذهبی در گستره تحول

- ۳۵ رشد فهم مذهبی و تربیت دینی
- ۳۷ آموزه‌های دینی از حیث موضوع
- ۳۷ آموزه‌های اعتقادی
- ۳۷ آموزه‌های تاریخی دین یا داستان‌های دینی
- ۳۸ آموزه‌های اخلاقی دین
- ۳۸ آموزه‌های مربوط به مراسم عبادی دین
- ۳۸ آموزه‌های اجتماعی دین
- ۳۹ جمع‌بندی آموزه‌های دینی
- ۴۰ پیشینه
- ۴۰ تحقیقات صورت گرفته در خارج از کشور
- ۴۸ تحقیقات صورت گرفته در داخل کشور

فصل سوم

- ۵۳ بحث و نتیجه‌گیری
- ۵۹ منابع

مقدمه

یکی از میزان‌های مهم در انتخاب مطالب درسی، سازمان دادن این مطالب، تحقیق‌های تربیتی، اتخاذ روش‌های مناسب در تدریس، ارزش سنجی پیشرفت شاگردان، جنبه‌ی رشد اجتماعی آنان است (شریعتمداری، ۱۳۸۰، ص ۱۴۳-۱۴۴). اگر دانش‌موزان مهارت‌های زندگی کردن را کسب کنند، در تمام شئون زندگی با موفقیت بیشتری زندگی می‌کنند (فضلی خانی، ۱۳۸۲؛ ۱۸۶). مهارت‌های اجتماعی اغلب به عنوان مجموع پهنیده‌ها از مهارت‌ها در نظر گرفته شده‌اند که ابعادی مانند ارتباط، حل‌مساله و تصمیم‌گیری جرات‌ورزی، تعاملات با همسالان و گروه و خود مدیریت را شامل می‌شود (ایندوکن، ۲۰۰۱، به نقل از حسین خانزاده، ۱۳۸۹).

رفتارهای اجتماعی مناسب، پایه‌های بارش یافتگی شخصی و اجتماعی را در زندگی تشکیل می‌دهند. مهارت‌های اجتماعی یک فرد بر توانایی او در بازی کردن، یادگیری، کار و مشارکت در فعالیتهای تفریحی در طول زندگی تاثیر می‌گذارند (گرشام^۲، ۲۰۰۶، حسین خانزاده، ۱۳۸۹). هزاران سال است که هزاران کتاب و آئین هزاران اندیشمند و نکته بین درباره‌ی تربیت انسان و ابزارهای صحیح تربیت او سخن گفته‌اند، جهت‌گیری بیشتر گفته‌ها و نوشته‌ها از موضوع چگونگی تربیت کردن، عوامل موثر در تربیت و روش‌های قابل استفاده در تربیت برای وصول به اهداف آن بوده است (افشاری، ۱۳۸۵). آنچه که تربیت را امری آسیب‌زا و مریی را موجودی آسیب‌پذیر ساخته است غالباً در قلمرو (بایدها) بوده است که ناشیانه به کار گرفته‌ایم. یکی از اشتباهات مکرری که امروزه از روی

غفلت و عادت مرتکب می‌شویم این است که می‌پنداریم، شرط قطعی دیندار بودن و شدن، تراکم اطلاعات و اندوخته‌های حفظی و صوری دانش دینی است، در حالی که اگر آموزش دینی به همراه پرورش حس دینی نباشد نه تنها کمکی به تقویت تمایلات فطری نمی‌کند، بلکه خود مانع و حجاب بزرگی در برابر این تمایل خود انگیزه می‌شود (افشاری، ۱۳۸۵). در تعلیم و تربیت دینی عوامل متعدد و گوناگونی دست به دست هم می‌دهند و بستری را مهیا می‌کنند که در آن دانش آموزان رشد می‌یابند ادیان از آغاز تاکنون، همواره در هویت بخشی مدنی و اجتماعی بشر، نقش مثبت و مؤثری داشته‌اند. «اگر این مدعا پذیرفتنی باشد که ادیان در تمدن‌سازی، تاثیر قابل توجه داشته‌اند، مفروض آن این است که در بین عناصر فرهنگ‌ساز بشری، دین، نقش تعیین کننده‌ای را بر عهده دارد و به تعبیری، فرهنگ دینی می‌تواند به ات‌بخش، توسعه‌آفرین و تمدن‌ساز باشد» (منصور نژاد، ۱۳۸۵؛ ص ۱۴). هویت دینی را در دو سطح فردی، مترادف با دینداری فردی و جمعی، معادل اجتماع دینی یا امت می‌توان مطالعه کرد (دوران، ۱۳۸۳؛ ص ۸۴). هویت دینی نیز همچون هویت که چند بعدی است، مفهومی مرکب و شامل ابعاد مختلفی چون مسائل اعتقادی، فکری و مناسک، مسائل تاریخی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود. باورها و رفتارهای دینی، مذهبی، به دلیل آمیختگی شدید با زندگی مردم، بازتابی گسترده در رفتارهای اقتصادی دارد. از اینرو بررسی تأثیر متقابل آنها در بازشناسی هویت جمعی جامعه می‌تواند نقش گسترده و مؤثر عناصر فرهنگ دینی را نمایان سازد. باورهای دینی مجموعه اقدامات، رفتارها، باورها و نگرش‌هایی است که در ارتباط با اصول دین، فروع دین، و دیگر حیطه‌های مرتبط با مذهب عنوان می‌شود. مذهب به مجموعه‌ای از جهان‌بینی و ایدئولوژی اطلاق می‌شود که تلقین آنها می‌تواند شیوه‌ی زندگی فرد را

تعیین کند. باورهای دینی به معنای خاص که همیشه باورهای مشترک جماعت معینی هستند که از گروه خویش به آن باورها و عمل کردن به مناسک همراه با آنها به خود می‌بالد. این باورها نه اینکه به عنوان امری فردی توسط همه اعضای جماعت پذیرفته شده باشند، بلکه در حکم امری متعلق به تمامیت گروه تلقی می‌شوند و زیبایی از وحدت گروه را تشکیل می‌دهند (دورکیم^۱، ۱۳۸۳).

www.ketab.ir

پیشگفتار

مهارت‌های اجتماعی عبارت است از توانایی برقراری روابط بین فردی با دیگران به نحوی که از نظر جامعه قابل قبول بوده و منطبق بر عرف جامعه باشد و در عین حال برای جامعه سودمند بوده و بهره‌ای دوجانبه داشته باشد. تحقیق و پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند هر چه ارتباط‌های اجتماعی سالم‌تر و بیشتری داشته باشیم، از سلامت جسمی و روانی بالاتری برخوردار خواهیم بود. به‌طور کلی مهارت‌های اجتماعی، به رفتارهایی گفته می‌شود که شالوده ارتباطات موفق و رو در رو را تشکیل می‌دهند (هارجی، ساندروز و دیکسون، ترجمه بیگی و فیروزبخت، ۱۳۸۴). مهارت‌های اجتماعی مجموعه‌ای از توانایی‌ها هستند که روابط اجتماعی مثبت و مفید را آغاز و حفظ نماید، دوستی و صمیمیت با همسالان را گسترش دهد، سازگاری رضایت‌بخشی را در مدرسه ایجاد کند، به افراد اجازه دهد که خود را با شرایط وفق دهند و تقاضاهای محیط اجتماعی را بپذیرند (گرشام، ۲۰۰۱). بی‌تردید تربیت اسلامی یکی از اساسی‌ترین بخش‌های معارف اسلامی است. ارائه‌ی معارف دینی به کودکان، باید متناسب با ویژگی‌های رشدی آنان باشد. شناساندن این معارف، به‌خصوص به کودکانی که هنوز به قابلیت‌های ذهنی دست نیافته‌اند، از پیچیدگی و حساسیت خاصی برخوردار است. تجربه‌ی دینی، شامل مفاهیم ارزشمندی است که بر جوانب مختلف رشد کودکان دینی، از تحولات سیاسی کشورهای مختلف جهان در قرن گذشته، بحران‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... به دنبال داشته است. این مسایل باعث شده است که کارایی نظام آموزشی فعلی مورد سؤال قرار گیرد و بازنگری در آنها لازم و ضروری به نظر برسد. برای مقابله با مسایل مذکور و ارتقای کیفی نظام آموزشی، نیاز به اتخاذ

برنامه‌ریزی استراتژیک و استاندارد آموزشی از هر زمان دیگر بیشتر احساس می‌شود. ضمناً در کشورهای جهان سوم علاوه بر موارد یاد شده، افزایش تقاضا برای آموزش، افزایش هزینه‌های آموزش و پرورش، سنتی بودن روش‌های تدریس، عوامل چالش برانگیزی به نظر می‌رسد (بازرگان، ۱۳۷۴).

گرچه امروزه آموزش دینی صورت کتاب محوری به خود گرفته است، ولی همچنان نقش اول باید متعلق به معلم بدانیم. معلمی که در عین حال که معلم است، باید مربی باشد عملش برای تربیت باشد و تربیتی بر اساس علم را عرضه کند. با وجود اینکه خانواده مناسب‌ترین بستر برای ظاهر شدن رفتارهای مذهبی است و خمیرمایه‌ی شخصیت کودک در دامن خانواده و با تأثیرپذیری از نقش الگوهای بزرگسال شکل می‌گیرد، اما همیشه به لایه‌ی عدیده‌ای از جمله عدم امکان تماس مستقیم با همه خانواده‌ها، تعدد و تنوع ارزش‌های موجود در بین خانواده‌ها نسبت به مذهب و حاکمیت ارزش‌های مذهبی در جامعه، منصف نبودن بعضی از الگوهای بزرگسال خانواده‌ها به رفتارهای مذهبی، مسئولیت‌ها بیشتر جدی‌تر، متوجه اولیای متعهد مدرسه می‌گردد. دلیل این امر آن است که در مدرسه امکان ارتباط مستقیم و متقابل با کودکان و نوجوانان به مثابه نمایندگان خانواده‌ها کاملاً فراهم است. اینجاست که مدرسه همانند پل ارتباطی، وظیفه انتقال ارزش‌های حاکم بر جامعه را به درون خانواده عهده‌دار می‌شود (افشاری، ۱۳۸۵).

دین اسلام به منزله‌ی آخرین دین آسمانی، در تعلیم خود توجه و اهتمامی ویژه به تربیت انسان‌ها داشته است. توجه به تربیت دینی و اخلاقی از دیدگاه اسلام، همواره به مثابه اصلی مهم و اساسی در سعادت انسان‌ها و نیز دور ماندن آنها از گناهان و ناپاکی‌ها مورد توجه بوده و هست. در کشور ما آموزش و پرورش برای توجه

به این اصل مهم و اساسی، در مقاطع تحصیلی، برنامه‌های درسی متنوع و متعددی تدارک دیده است. هدف از تربیت انسان، حقیقت یافتن کمالات بالقوه‌ی او و دگرگونی در جهت تعالی اوست و هدف از تربیت دینی، ایجاد تقویت، پرورش روح تقوا و هدایت‌پذیری در نسل نوجوان و جوان و رسیدن به سعادت باطنی و چشیدن لذات معنوی و شادابی درونی است تا انسان از سعادت کاذب، لذات دنیوی و شادی‌های رنج‌افزا آزاد شود. امروزه در امر آموزش و پرورش بر اساس محتوای کتاب‌ها، مواد درسی جدیدی در آموزش دینی مطرح گردیده که مطالب دینی را بر حسب مهارت‌هایی در فهم اذهان معرفی می‌کند که در آن، مواردی نظیر اعتقادات گروه‌های مختلف مردم، چگونگی تبیین این باورها، رفتارها، نوع زندگی آنها، توانایی استفاده از زبان دینی، هوشیاری، نحوه برخورد با تعهدهای خویش در نظر گرفته شده است. حصول چنین مهارت‌هایی نیاز به برخی تجارب زندگی و توانایی‌های پیشرفته فکری دارد که برای دانش‌آموزان در سنین بالاتر می‌توان موارد فوق را به‌طور مستقیم در آموزش دینی گنجانید (افشاری، ۱۳۸۵). دانش‌آموزی که از معلم خود معرفت دینی کسب کرده و توسط او معرفتش را تبدیل به باور قلبی نموده، حالا به معلمش به عنوان یک الگو نگاه می‌کند تا مانند او رفتارش را در چارچوب اعتقاداتش قرار دهد. اگر ببیند معلمش دقیقاً به آنچه که گفته عمل می‌کند این دانش‌آموز نیز در اعتقاداتش پا برجا می‌ماند و سعی می‌کند رفتارش را منطبق با اعتقاداتش نماید. اما اگر ببیند معلمش خلاف گفته‌هایش رفتار می‌کند، این متعلم ضمن این که در اعتقادات خود دچار تردید می‌شود، در مقام عمل نیز انطباق عمل با عقیده برایش مهم نخواهد بود.

نظام تعلیم و تربیت در کشور ما خصیصه‌ی اسلامی بودن را دارد. چه بدان تصریح شود یا نشود. از آن جا که فرهنگ کشور ما، فرهنگی دینی و اسلامی است،

تربیت ما به یک معنا دینی خواهد بود. هر نظام تربیتی پویایی‌اش در این است که روش‌ها و اصول تربیتی خود را بتواند عملی کند. در متون اسلامی دستورالعمل‌هایی در جنبه تربیتی اشاره شده که متأسفانه یا مغفول مانده، یا بد فهمیده شده، یا خوب آموزش داده نشده است. به‌ویژه روش‌ها و مبانی و اصولی در تربیت اسلامی وجود دارد که در خصوص تعاملات اجتماعی است. توجه و تأمل در روایات و سنت و روش زندگی اجتماعی بزرگان دین مطالب فراوانی می‌توان یافت که اگر به این مبانی تربیتی توجه بیشتر شود و نهادهای آموزشی ما از کودکی به شکل مناسب آموزش بدهند، می‌توان سلامت جامعه را از لحاظ این حیطه‌ی رفتاری تضمین کرد. مشکل اینجاست که در دوران کودکی که بهترین دوران نقش‌پذیری هست کمتر به این امر اهتمام شده و در نهایت تربیت در ابتدای اهداف دین که سعادت فرد و جامعه می‌باشد انجام نمی‌گیرد. توجه به این مسائل و شکل اساسی است که اهمیت و ضرورت تحقیق را آشکار می‌سازد.

جنبه‌ی نوآوری این تحقیق این است که اگر کودکان با توجه به نقش‌پذیری آنها در این سن به‌طور صحیح تحت آموزش و تربیت و اساس آموزه‌های دینی قرار بگیرند و آداب به صورت مهارت عملی در قالب داستان سرایی یا شعر و مصور تعلیم داده شوند، شاهد التزام به عمل در رفتار و تقویت و رشد مهارت‌ها و تعاملات اجتماعی آنها خواهیم بود.

تربیت دینی در جامعه‌ی معاصر ایران، به دلایل فراوانی از جمله جهانی شدن و ورود گسترده‌ی فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی به زندگی روزمره افراد، دستخوش تغییر و تحول شگرف و در عین حال خطرناکی شده است. جوانان و نوجوانان و به ویژه دانش‌آموزان مدارس به دلیل مطابقت نداشتن آنچه در مدرسه به عنوان معارف اسلامی و اخلاق می‌آموزند، با آنچه در عمل در جامعه و در زندگانی آنها روی

می‌دهد، دچار سردرگمی و حیرت شده‌اند. آموزه‌های اخلاقی و تربیتی در برنامه‌های درسی به علت ارتباط نداشتن با زندگی روزمره و واقعی دانش‌آموزان، مورد شک و تردید و در بسیاری از موارد مورد غفلت و بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. در نظام آموزشی ایران توجه به تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان به منظور اخلاقی کردن جامعه و پرورش فضائل و نیکی‌ها در اجتماع، از جمله اهداف مهم آموزش و پرورش و از آن فراتر جامعه اسلامی محسوب می‌شود. در نظام آموزشی ما بر اساس اعتقادات اسلامی ملت و قوانین و نواهی موجود (مصوب شورای عالی آموزش و پرورش)، اولویت و جهت‌گیری کلی تمام برنامه‌ها و فعالیت‌ها، تقویت ارزش‌های الهی و معنوی در دانش‌آموزان می‌باشد. ما در اصل چهارم از اصول حاکم بر نظام آموزش و پرورش آمده است: «در آموزش و پرورش نه تنها تعلیمات دینی خاص، بلکه همه برنامه‌ها و آموزش‌ها باید به عنوان اجزای یک مجموعه هماهنگ اسلامی، برحسب اقتضاء و گنجایش جنبه و جهت دینی داشته باشد. برنامه‌ریزان و معلمان باید در همه‌ی برنامه‌ها و فعالیت‌ها، بنا بر مقتضیات خاص هر موضوع، به جنبه‌های الهی و تقویت بینش دانش‌آموزان توجه کنند» (اصول حاکم بر آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۸).

البته باید توجه داشت که با توجه به نگرش اسلام نسبت به انسان در تعیین اهداف نظام آموزشی ایران، به پرورش تمامی ابعاد وجودی انسان توجه شده است. چنانچه هدف کلی، تربیت انسان معتقد و مسلمانی است که بتواند در ابعاد اجتماعی، سیاسی، زیستی، فرهنگی، هنری و علمی رشد یابد. این ابعاد در کنار بعد دینی و اخلاقی، وجوه مختلف اهداف نظام آموزشی ما را تشکیل می‌دهد. لذا می‌توان گفت که در نظام آموزشی ما، اصطلاحاتی نظیر «تربیت سیاسی»، «تربیت اخلاقی» و «تربیت هنری» ناظر بر مجموعه‌ی فعالیت‌ها، برنامه‌ها و طرح‌هایی هستند که به

تحقق هر یک از مجموعه‌ی اهداف مصوب کمک می‌کنند. مثلاً می‌توان به مجموعه‌ی طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با تحقق اهداف هنری، «تربیت هنری» نام داد و به مجموعه‌ی طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با تحقق اهداف دینی و اخلاقی «تربیت دینی و اخلاقی» اطلاق نمود (سعیدی رضوانی، ۱۳۹۰).

در جامعه‌ی اسلامی ما که انقلاب آن نیز متوجه ملاحظات فرهنگی، معنوی و دینی بوده است بی‌توجهی به مقوله فرهنگ دینی در امر توسعه و برنامه‌های توسعه‌ای به معنی از دست دادن بخشی از آرمان‌های اهداف اساسی حرکت رو به پیشرفت و توسعه مردم ایران است. البته دستیابی به این حقیقت منطقی و عینی، خود مستلزم شناسایی آسیب‌های مربوط به فرهنگ، دین و درک راهکارهای واقعی تحقق آرمان‌های انقلاب فرهنگی در تربیت دینی و مطالعه علمی راهکارهای عملی و مدل‌های کاربردی توسعه‌ی فرهنگ دینی در جامعه اسلامی است.